

Mirela Omerović

Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu

Skenderija 72, BiH-71000 Sarajevo

mirelamuftic@yahoo.com, mirelao@pf.unsa.ba

MJESNA KLAUZA I PROSTOR U BOSANSKOME JEZIKU

U radu će se govoriti o odnosu jezika i prostora i elaboraciji takvog prostornog odnosa na razini zavisnosložene rečenice s mjesnom klauzom. U okviru semantičkih padeža za označavanje prostornih odnosa – lokativa, ablativa, adlativa i perlativa – izdvajaju se određeni podznačenjski tipovi koji se na razini složene rečenice s mjesnom klauzom kodiraju na različite načine. Za razliku od prijedložno-padežnih konstrukcija, u kojima su prostorni odnosi najprije iskazani padežnim značenjima i prijedlozima, na razini složene rečenice ti se prostorni odnosi označavaju uglavnom veznim sredstvima, a potom i antecedentima i postcedentima na koje vezno sredstvo upućuje. Mjesne klauze u složenu rečenicu uvode se odnosnim priložima, koji svojim leksičkosemantičkim svojstvima iskazuju različite tipove i podtipove prostornih odnosa. Zato mjesna jeste prototipna kad je riječ o prostornim odnosima na razini složene rečenice, ali je i specifična na formalno-gramatičkom planu u odnosu na ostale tipove zavisnih klauza. S tim u vezi, usporedit će se i s atributnom klauzom uvedenom odnosnim priložima.

1. Uvod

Prostor je jedno od temeljnih iskustava ljudskog poimanja svijeta budući da čovjek uočava, doživljava i predočava pojave koje ga okružuju te je ono što je najdostupnije, odnosno što je perceptivno primarno iskustvena baza na temelju koje se kategoriziraju pojmovni obrasci apstraktnije naravi. Prostorni su odnosi nezaobilazni u našoj percepciji i konceptualizaciji vanjezičnog svijeta, što se formalno izražava u jeziku gramatičkim strukturama. Stoga je odnos jezika i prostora od iznimne važnosti u proučavanju jezičnih kategorija, što nam potvrđuju i brojne lokalističke studije o jeziku i njegovoj prostornoj utemeljenosti nastale u posljednjih pedesetak godina.

Čovjek je biće koje se lokalizira, smješta u određeni prostor i ima potrebu da se određuje i definira s obzirom na određenu referentnu točku u najširem smislu riječi. Prostorno određuje svoj položaj ili dijelove tijela, koji su mu perceptivno najbliskiji, ali i u apstraktnijim domenama upotrebe određuje se npr. u odnosu na pripadnost i sl., što je također motivirano prostornim predodžbama. Tako se stvaraju koncepti, odnosno pojmovi i pojmovni sustavi koji su u korelaciji s prirodnim vrstama iskustva. Čovjekova sposobnost da iste sadržaje konceptualizira i predočava na različite načine predstavlja jednu od najznačajnijih kognitivnih sposobnosti općenito, što se odražava u jeziku kroz inventar mogućnosti formalnog kodiranja, a koji će oblik govornik izabrati ovisi o njegovoj percepciji vanjezičnog svijeta, a time i o konceptualizaciji s obzirom na njegovo vlastito iskustvo kroz interakciju s fizičkim okruženjem.

Odnos jezika i prostora najbolje se može uočiti u interpretacijama prostornih prijedloga, čestica, glagolskih prefiksa, padežnih značenja i njihove motiviranosti prostornim odnosima, što je u središtu pozornosti kognitivne gramatike, zatim pojedinih vrsta priloga, deiktičkih zamjeničkih priloga itd., a sve nam to govori da su formalni podsustavi za obilježavanje kategorije prostora zapravo najsloženiji. Na razini složene rečenice odnos jezika i prostora nije dobio dovoljnu pozornost, vjerojatno stoga što je u mnogim slučajevima složena rečenica tipično sredstvo realizacije apstraktnijih značenjskih domena (npr. koncesivnosti, kondicionalnosti i sl.), dok su prostorni odnosi u osnovnom značenju karakteristični najprije za razinu proste rečenice, naročito za prijedložno-padežne konstrukcije.

1.2. Semantički padeži

Kad je riječ o gramatičkim interpretacijama prostornih odnosa, nezaobilazne su analize semantičkih ili općih padeža, karakterističnih za lokalističke teorije, a time i za kognitivnolingvističke interpretacije. Naime, govori se uglavnom o četirima padežnim značenjima: **lokativu** kao padežu mjesta i statičnosti (smještenosti), **ablativu** kao padežu smjera i dinamičnosti, i to ablativnosti (udaljavanja), **adlativu** kao padežu smjera i dinamičnosti, odnosno adlativnosti (približavanja), i **perlativu** kao padežu pravca i dinamičnosti, odnosno putanje, prolaženja. Svi navedeni temeljni padeži realiziraju se u svojim podznačenjskim tipovima, kao što su ekstralokalizacija, intralokalizacija, supralokalizacija, sublokali-

zacija, translokalizacija i sl., s obzirom na percepciju objekata u prostoru kao osnovnih elemenata svakog prostornog scenarija, njihovih međusobnih relacija (postojanje ili nepostojanje dodira među njima), mirovanje ili kretanje objekata, pravac i smjer kretanja objekata i vrstu lokalizatora kao pozadinu u odnosu na koju se određuje fokusirani objekt, tj. OL. Ovi se značenjski podtipovi najbolje mogu uočiti u prijedložno-padežnim konstrukcijama u kojima prostorni prijedlozi i padežni oblici eksplicitno označavaju vrstu prostornog odnosa između OL i L. No, u složenoj su rečenici prostorni odnosi nešto drukčije iskazani i teže ih je uočiti nego na razini proste rečenice.

U složenoj su rečenici veznici i vezna sredstva jezični konkretizatori prostornih odnosa na specifičnoj semantičkoj razini. U nekim rečeničnim tipovima prostorni odnosi nisu prozirni s obzirom na to da se ne ekspliciraju prostornim veznim sredstvima (Belaj 2009),¹ no kad je riječ o mjesnoj klauzi, ti su odnosi sasvim uočljivi, ali i specifični po mnogo čemu.

Analiza prostornih odnosa u ovome radu temelji se na istraživačkom korpusu tekstova na bosanskoj jeziku koji podrazumijeva oko 330 primjera zavisno-složenih rečenica s mjesnim značenjem, od čega se 54 % njih odnosi na mjesnu klauzu, dok je 46 % zabilježenih primjera atributne klauze s mjesnim značenjem uvedene mjesnim odnosnim priložima.²

¹ Analiza polazi od tvrdnji koje B. Belaj iznosi u članku *Prostorna značenja na razini složene rečenice* (2009), s tim da je proširena detaljnijom semantičkom klasifikacijom prema pojedinim veznim sredstvima i temelji se na izvorima navedenim u bilješci 2.

² Oprimjerenja u daljem tekstu čine izvori ekscerpirani pretragom po ključnim riječima iz Oslo korpusa bosanskih tekstova (<http://www.tekstlab.uio.no/Bosnian/Corpus.html>), koji obuhvaćaju beletristiku, esejistiku, dječju književnost, te tekstove iz naučnog i publicističkog stila, a podrazumijevaju sljedeće: ABM – Abdurezak Hifzi Bjelevac, *Minka*; AHP – Ahmed Hromadžić, *Patuljak vam priča*; AIA – Alija Isaković, *Antologija zla*; AIN – Alija Isaković, *Naša podsjećanja i pouke*; ALU – Alma Lazarevska, *U znaku ruže*; AMH – Ahmed Muradbegović, *Haremske novele*; AMP – Alija Aljoša Musić, *Poljana kod Šeste vodenice*; DŽKI – Dževad Karahasan, *Istočni diwan*; DŽKD – Dževad Karahasan, *Dnevnik selidbe*; HRP – Hajrudin Ramadan, *Priče od kiše*; IHP – Irfan Horozović, *Prognani grad*; IHV – Irfan Horozović, *Vauvan*; MFTJ – Mirza Fehimović, *To jest žiznji njet*; MPS – Miroslav Prstojević, *Sarajevo – ranjeni grad*; MŠL – Marsela Šunjić, *Laku noć, Grade*; NBHL – Nura Bazdulj-Hubijar, *Ljubav je sihribaz, babo*; NIR – Nedžad Ibrišimović, *Ruhani i šejtani – inspiracija (članci i intervjui 1990-1995)*; NIU – Nedžad Ibrišimović, *Ugursuz*; NKI – Nermina Kurspahić, *Iščezavanje plavih jahača*; NTV – Nenad Tanović, *Vitezi Kulina bana*; OS96 – *Oslobodenje*, utorak 5. XI 1996; SKG – Skender Kulenović, *Gromovo đule*; STM – Sead Trulj, *Mačka u kući*; SV13 – *Svijet*, br. 13, 1996; SV61 – *Svijet*, br. 61, 1997; SV66 – *Svijet*, br. 66, 1997; TKN – Tvrtko Kulenović, *Na putu*. Manji broj izvora zabilježen je parcijalnom ekscerpacijom građe iz književnog djela *Derviš i smrt* Meše Selimovića (oznaka – DS), te su pojedini primjeri uzeti iz svakodnevnog razgovora (kratica razg.). Primjeri iz elektronskog korpusa imaju sljedeće datume posjete: 27. 4. 2018, 1. 5. 2018.

2. Mjesne klauze

Mjesne klauze dolaze u okviru adverbijalnih zavisnosloženih rečenica i smatraju se prototipnim u smislu uključenosti prostora i prostornih predodžbi u scenarij. Uvode se odnosnim priložima *gdje, kud(a), kamo, odakle, dokle, otkud(a)*, koji svojim leksičko-semantičkim svojstvima iskazuju različite tipove i podtipove prostornih odnosa. Mjesna se klauza uvodi po predikatu osnovne klauze kao adverbijal mjesna u prostoj rečenici i njome se glagolska radnja prostorno određuje. Predikati u osnovnoj klauzi mogu sadržavati glagole s obilježjem dinamičnosti (najčešće glagole kretanja) i s obilježjem statičnosti.³ Npr.:

- (1) Tako se nismo ni pozdravili, samo je mahnuo rukom govoreći mi time da sjednem ili legnem **gdje** hoću. (DŽKI)
- (2) Svi pogledaše **gdje** su znali i umjeli. (MFTJ)
- (3) Radio je šta je ko radio, došlo se **gdje** se došlo. (SV61)
- (4) Pošao je na jednu stranu; nije mogao poći **kuda** ga je poslala... (ABM)
- (5) I pogledom stižem **kamo** nogom ne mogu. (MPS)
- (6) Srđan obori nekoliko čaša i sa burekom se vrati **odakle** je i došao. (NKI)

Pored toga, mjesne klauze često imaju ulogu da ekspliciraju sadržaj kataforično upotrijebljenih zamjeničkih mjesnih priloga u osnovnoj klauzi kao korelacijskih riječi – *ovdje, tu, ondje, ovamo, tamo, onamo, svugdje, svuda, dovede, dotle, odnekud, nekamo* i sl., od kojih su najfrekventniji oni koji iskazuju proksimalnu (*ovdje, ovamo*), medijalnu (*tu, tamo*) ili distalnu deiktičnost (*ondje, onamo*).⁴ Njihova je upotreba regulirana odnosom prema kategoriji lica, odnosno prema sudionicima govornog čina, te se takav prostor prototipno poima kao: prostor u neposrednoj blizini govornika – proksimalni, prostor u blizini sugovornika – medijalni, i prostor udaljen i od govornika i od sugovornika – distalni. Time se, dakle, uključuju i prostorne predodžbe govornog lica i njegovo perceptivno iskustvo, što ukazuje i na pragmatičku ulogu ovih sredstava. No, konceptualizacija prostornih odnosa često se temelji na metaforičkom preslikavanju.

Prostorno se značenje iskazuje i rečenicama koje su u izravnoj semantičkoj vezi sa zavisnosloženom rečenicom s mjesnom klauzom, no na sintaktičkoj ravni one

³ Primjeri u daljem tekstu pokazat će kako su najfrekventniji glagoli kretanja.

⁴ Na temelju izvora utvrđeno je da je u funkciji kataforične deiktičnosti dominantan prilog *tamo* kao medijal (v. i Kordić 1995: 238), te prilog *ovdje* kao proksimal.

ne pripadaju mjesnim, nego atributnim klauzama,⁵ jer se uvode po supstantivnoj riječi iz osnovne klauze, npr.:

- (7) Pada granata nedaleko od mjesta **gdje** stojim. (AIA)
- (8) Na prostoru **gdje** su položeni temelji Sarajeva Isabeg podiže potpuno novu varoš... (SV61)
- (9) I popevši se na uzvisinu, **odakle** se već Herdekovac nije mogao da vidi, napastvovali su me likovi koje sam često sretao. (NIU)

Valja naglasiti da na narav prostornih odnosa u zavisnosloženoj rečenici s mjesnom klauzom utječe i semantika predikatskog glagola iz osnovne, ali često i predikatskog glagola iz zavisne klauze, te leksičkosemantičko značenje mjesnog priloga u funkciji veznika. Pritom i prisutnost kataforično upotrijebljenih mjesnih zamjeničkih priloga također donosi određene obavijesti o prostornim predodžbama govornika i njegovom perceptivnom iskustvu.

2.1. Mjesne klauze s veznikom *gdje*

Priložnim veznikom *gdje* konkretiziraju se statična značenja lokala lokativa, tj. smještenost OL na nekom prostoru i to uglavnom u odnosu intralokalizacije, koji prema kriteriju kontakta elemenata u prostornim scenarijima podrazumijeva da OL svojim dijelom ili cjelinom zahvaća cjelinu ili dio lokalizatora. B. Belaj (2009) navodi kako je u mjesnim klauzama s mjesnim priložima u ulozu veznih sredstava preko veznika kompresijom konkretizirana i uloga orijentira i lokalizatora u odnosu na koji se vrednuje OL,⁶ odnosno OL prostorno se određuje. Tako u rečenici:

- (10) Ja sam išao **gdje** je narod, **gdje** su ljudi, **gdje** je velika većina ljudi. (NIR)

veznik *gdje* preuzima i funkciju orijentira i funkciju lokalizatora tako što se u njemu sažimaju OR i L iz rečenice nastale parafrazom:

⁵ O ovim tipovima klausa bit će riječi pri kraju rada u posebnom poglavlju, jer smatram da je i njihova analiza veoma bitna za razumijevanje prostornih odnosa općenito na razini složene rečenice, ali će se uzimati u obzir samo atributne klauze s mjesnim priložima u ulozu veznih sredstava kao korelacija mjesnim klauzama.

⁶ Belaj (2009) koristi u kognitivnoj gramatici općeprihvaćene termine *trajektor* za OL, *orijentir* za L, a *determinator lokalizacije* za *orijentir* u Piperovoj terminologiji (v. Piper 2001: 21–22). U ovome radu koristit će se termini OL – *objekt lokalizacije* (za trajektor – element prvog plana), L – *lokalizator* (za orijentir – element drugog plana ili pozadina) i OR – *orijentir* (za determinator lokalizacije – onaj rečenični element, najčešće prijedlog, kojim se uspostavlja odnos između OL i L). V. i Palić 2016: 25.

Ja (OL) sam išao *na mjesto* (L) *na* (OR) *kojem* (L) je narod, *na* (OR) *kojem* (L) su ljudi, *na* (OR) *kojem* (L) je velika većina ljudi.

Zapravo, u parafraziranoj rečenici s atributnim klauzama mogu se preciznije uočiti prostorni odnosi zato što se njima eksplicitno izriče i prijedlog i padežni oblik odnosne zamjenice, čime se specificiraju podvrste prostornih odnosa. U ovome slučaju sasvim je uočljivo da se smještenost precizira i lokativnom prijedložno-padežnom konstrukcijom odnosne zamjenice i samim leksemom *mjesto*, čije leksičkosemantičko značenje podrazumijeva smještenost i statičnost, odnosno intralokalizaciju.

S veznikom *gdje* dolazi najveći broj mjesnih klauza. U istraživanom korpusu u okviru složene rečenice s mjesnom klauzom identificirano je 74 % primjera s veznikom *gdje*, uz koji se od 125 takvih primjera u 100 slučajeva pojavio i kataforično upotrijebljen mjesni zamjenički prilog, dok je u 25 primjera mjesna klauza ostvarena bez kataforičnog priloga, dakle, uvedena je izravno po predikatu. Budući da se veznikom *gdje* primarno iskazuje statičnost, uobičajene su rečenice s glagolima u osnovnoj klauzi koji označavaju mirovanje, ali također i kretanje, što nije očekivano. Međutim, S. Kordić (2003, 2004)⁷ navodi kako je prilog *gdje* općenito u velikoj mjeri preuzeo i označavanje cilja kretanja (dakle, i u dinamičnim scenarijima), a ne samo smještenosti, što mu je osnovno značenje. Takvo metaforičko preslikavanje omogućava mu veliku frekvenciju upotrebe i pokrivanje širokog spektra iskazivanja prostornih odnosa, što se i potvrđuje podacima iz korpusa. Mjesne klauze uvedene veznikom *gdje* izravno po predikatu dolaze i uz glagole s oznakom statičnosti i s oznakom dinamičnosti (najčešće fizičkog kretanja). Scenariji mirovanja su prototipni i označavaju smještenost, npr.:

⁷ Prema istraživanju S. Kordić (2004), prilozi *gdje*, *kuda* i *kamo* i u službi upitnih priloga, i u službi uvođenja relativnih rečenica, kao i u službi označavanja neodređenog prostora upotrebljavaju se različito s obzirom na frekvenciju upotrebe, označavanje cilja kretanja, linije kretanja ili smještenosti te s obzirom na izražavanje statičnosti i dinamičnosti. Osnovno značenje priloga *gdje* podrazumijeva statičnost, no njegova se upotreba proširila i na dinamične scenarije i sve više preuzima funkciju označavanja dinamičnosti, što mu omogućuje da pokriva širok spektar obilježavanja prostornih odnosa. To potvrđuju i statistički podaci iz ovog istraživanja o mjesnim klauzama. Prilog *kamo* u osnovnom značenju odnosi se na cilj kretanja i obilježen je dinamičnošću, odnosno adlativnošću, no njegova je upotreba općenito sve slabija. Funkciju svojstvenu njemu sve više preuzima prilog *kuda*, u čijem je osnovnom značenju dinamičnost, i to translokalizacija općeg karaktera koja podrazumijeva pravac kretanja, bez oznake cilja kretanja. Autorica zaključuje kako se prilog *kuda* proširio na zonu koja pripada prilogu *kamo*, a da je prilog *gdje* općenito preuzeo i obilježavanje dinamičnih scenarija.

- (11) Amra joj je prišla i rukom dala znak da ostane **gdje** je. (NKI)
 (12) Sjedili smo **gdje** nam je bilo najudobnije. (razg.)
 (13) Možda bih te i ja, ne dao Bog, ubio za jednog od tih obilazaka da me nisi izvukao i postavio me **gdje** sam sada. (DŽKI)⁸

Upotreba veznika *gdje* u dinamičnim scenarijima vezana je uz glagole s oznakom dinamičnosti u osnovnoj klauzi, najčešće fizičkog kretanja, uz koje bi u pravilu u biranom izrazu trebao doći neki od veznika s obilježjem dinamičnosti (*kuda, kamo, odakle, dokle, otkuda*). No, veznik *gdje*, kako je spomenuto, sve više preuzima funkciju u tim scenarijima. Odgovor na pitanje zašto je to tako mogao bi biti u činjenici da *gdje* precizira lokaciju bez obzira na dinamički karakter glagola u smislu da se kretanje označeno glagolom u osnovnoj klauzi smješta u određene okvire, omeđene granice, ograničava se, te se glagolska radnja odvija kretanjem u okviru tih granica, čime se vrši konkretizacija datoga prostora. Npr.:

- (14) Traži večeru **gdje** znaš, u mojoj kući nećeš jesti...! (AMH)
 (15) Jer i pješaci nekada pretrčavaju **gdje** ne treba. (OS96)
 (16) Pustio me da što duže plivam, pa da se uvjerim kako rijeku mogu preplivati i **gdje** je najšira – pomisli Ido i pobjedonosno se osloni na noge. (AMP)
 (17) Radio je šta je ko radio, došlo se **gdje** se došlo. (SV61)
 (18) Ostavljen na dugom hodniku, čekao sam da glas o meni dopre **gdje** je potrebno... (DS, 16)

Kad je riječ o mjesnim klauzama uvedenim po kataforičnim mjesnim zamjeničkim priložima, može se reći da deiktički prilozi u ovoj ulozi mogu biti proksimalni, medijalni i distalni ovisno o govornikovu položaju i udaljenosti od onoga na što referira. U prototipnoj upotrebi proksimali označavaju prostor u blizini govornika (*ovdje, ovamo, ovuda*), medijali prostor u blizini sugovornika (*tu, tamo, tuda*), a distali prostor udaljen i od govornika i od sugovornika (*ondje, onamo, onuda*). Korpus istraživanja pokazuje da uvjerljivo najfrekventniju upotrebu imaju rečenice sa zamjeničkim prilogom *tamo* uz veznik *gdje*, odnosno s obrascem *tamo – gdje* i podjednako se odnosi i na statične i na dinamične scenarije.⁹ Npr.:

⁸ Posljednji primjer svjedoči o tome da se i smještenost zapravo povezuje s prethodnom dinamičnom radnjom, ovisno o leksičkosemantičkom značenju glagola u osnovnoj klauzi.

⁹ Deiktični prilog *tamo* u kataforičnoj upotrebi zabilježen je u čak 60 % primjera mjesnih klauza sa svim mjesnim vezniciima.

- (19) Uvijek je *tamo* **gdje** je revnost privid i laž. (NIU)
- (20) Sloboda je *tamo* **gdje** nema snebivanja. (NIR)
- (21) Sve je u ovoj sobi upravo *tamo* **gdje** treba biti po nekoj bezličnoj zamisli... (DŽKI)
- (22) U neprilici, pogledao je *tamo* **gdje** su svi gledali. (IHP)
- (23) ... da ne može ni gledati ni hoditi na Herdekovcu, pa ide *tamo* **gdje** će naći malo smirenja i zaposliti svoju snagu. (NIU)
- (24) *Tamo* **gdje** ima znanja nema zla, *tamo* **gdje** je ljubav nije moguće zlo. (DŽKI)
- (25) Pred našim nogama odmotavao se put koji nas je vodio upravo *tamo* **gdje** smo željeli... (IHV)
- (26) Kao da su ključni baloni stigli *tamo* **gdje** treba... (ALU)

Potom dolaze one s priložima *ovdje*, *tu*, *ondje*, te rjeđe one s neodređenim zamjeničkim priložima, koji upućuju na neodređeni prostor – *negdje*, *svagdje*, *svuda*, *bilo gdje* i sl. Npr.:

- (27) Sad smo *ovdje* **gdje** smo i *tamo* *gdje* nismo. (AIN)
- (28) Zašto je Ragib, prije nego što će se iz Beneresa vratiti *ovdje* **gdje** sad sjedi, pomenuo Rifata? (MFTJ)
- (29) Došli su da nađu sigurnost *ovdje* **gdje** su domaća djeca osjećala nesigurnost... (NBHL)
- (30) ... zaklinjala da ne idem dalje, da ostanem *tu* **gdje** jesam... (AMH)
- (31) Nijednom od moje braće nije stalo do toga da upravlja imanjinama, da im je stalo, ne bi ti sjedio *tu* **gdje** sjediš. (NIU)
- (32) Nešto ga steže u prsima *ondje* **gdje** je duša... (ABM)
- (33) Ne krivimo jedan drugoga, ali ostajemo *ondje* **gdje** smo bili kad smo se razišli. (DŽKD)
- (34) Svirka čovjeku treba da ga odvede *negdje* izvan njega, da ga zavede *negdje* **gdje** stvari nisu sigurne i jasno razgraničene,... (DŽKI)
- (35) On se tako potpisuje svojim štapom *svuda* **gdje** stane. (IHV)
- (36) ... gađam čitaoca u Češkoj, Francuskoj, Americi, Španiji i Rusiji, *bilo gdje* na svijetu **gdje** sam pretpostavljao da postoje jake čitalačke navike. (NIR)

S obzirom na to da u osnovnom značenju veznika *gdje* stoji statičnost, očekivalo bi se da u ulozi korelativa dominiraju zamjenički prilozi sa statičkim aspektom lokalizacije (*ovdje, tu, ondje*), no deiktički prilog *tamo* dominira. Zašto? Uzimajući u obzir potvrde o distribuciji priložnih proksimala, medijala i distala u istraživanju S. Kordić (2003), može se ustanoviti sljedeće. Naime, autorica navodi kako je najučestalija upotreba priloga *tu, ovdje* i *tamo* u svim njihovim ulogama (Kordić 2003: 96). Prilog *ovdje* prvenstveno se koristi deiktički i služi za preciznije označavanje mjesta glagolske radnje poznatog govorniku, te uglavnom označava statičnost. Prilog *tu* također upućuje na statički aspekt lokalizacije i tzv. „srednju vrijednost” u deiktičkom spektru, dok se prilog *tamo* koristi i za označavanje statičkog i dinamičkog aspekta lokalizacije te s obzirom na medijski oblik, poznat i govorniku u sugovorniku, njime se upućuje na precizirano i tačno određeno mjesto (Kordić 2003: 98), jer je u tim slučajevima referent konceptualno dostupan i govorniku i sugovorniku.¹⁰ Također je u velikoj mjeri prešao u zonu koja pripada prilogu *ondje* (kojim se također označava statičnost) (Kordić 2003: 85), tako da mu se spektar upotrebe sve više širi. S obzirom na sve navedeno, jasno je zašto je dominantna upotreba medijala *tamo*, i kad je riječ o spoju s veznikom *gdje*, ali i s ostalim veznicima mjesne klauze.

Veznikom *gdje* uglavnom se vezuju i mjesne klauze s česticom *god*, koja ih, kako navode Silić i Pranjković (2007: 335), čini habitualnim, tj. označava da se proces obilježen glagolom u osnovnoj klauzi odvija bez obzira na mjesto ili na bilo kojem mjestu koje agens odabere, dakle, neodređenom. Npr.:

(37) Hoću ja, brate, slavni sude, seliti **gdje** *god* mi se kaže. (DŽKD)

(38) Ubijao sam zmije **gdje** *god* bih našao ta stvorenja. (MFTJ)

2.2. Mjesne klauze s veznikom *kud(a)*

Veznikom *kud(a)* označavaju se dinamična značenja lokala perlativa, i to translativnost općeg karaktera, bez oznake smjera kretanja. Perlativ je semantički pa-

¹⁰ „Proksimal naime odražava kontekstualni odnos blizine referenta i samog autora iskaza. Samim time uporaba proksimalnoga oblika podrazumijeva i najviši stupanj konceptualne dostupnosti, tj. poznatosti u odnosu na govornika te ujedno implicira znatno niži stupanj konceptualne dostupnosti i poznatosti sugovorniku. Uporabom medijala implicira se pak konceptualna dostupnost referenta kako govorniku tako i sugovorniku, dok se distalom govornik referira na predmet koji je prostorno udaljen i od njega i od sugovornika, pa su referenti distalnoga oblika u tom smislu najapstraktniji, tj. konceptualno su slabije dostupni sudionicima komunikacijskoga procesa zbog svoje prostorne i/ili vremenske udaljenosti.” (Belaj i Tanacković Faletar 2015: 71).

dež pravca ili putanje i označava prolaženje, te je njime obilježen izrazito dinamički aspekt lokalizacije. Drugi je po upotrebi kad je riječ o veznicima mjesnih klauza.¹¹ Uvodi se i izravno po predikatu osnovne klauze, npr.:

(39) Na jednom tamnom mjestu, gdje običnom čovjeku srce počinje u ušima da kuca, krenuo je **kuda** je mislio da ga njegova sretna zvijezda vodi... (NTV)

(40) Prolazio je **kuda** je mislio da je pametnije. (razg.)

ali i prema kataforično upotrijebljenom zamjeničkom prilogu – *onuda* i češće *tamo*, npr.:

(41) Da nađe prolaze tamo gdje ih nema, da se provuče ili uspuže *onuda* **kud** čovjeku ne može ni na um pasti. (STM)

(42) Polete odnekud i ne namjeravaju da se spuštaju dok ne stignu do cilja, dok ne stignu *tamo* **kud** su naumile da stignu. (AHP)

Ukoliko je upotrijebljen kataforični prilog *tamo*, translokalizacija postaje jednostrana, označava smjer i to završnu točku kretanja, odnosno upućuje na prostor koji je cilj kretanja. Kordić (2004: 118–119) navodi kako su inače prilozima *kud(a)* i *gdje* u svim svojim upotrebama (pa i vezničkim) preuzeli ulogu označavanja cilja kretanja, što je općenito svojstveno prilogu *kamo*, koji je sve rjeđi u upotrebi, jer ga potiskuju *kud(a)* i *gdje*.

Perlativnost kao oznaka putanje bez određenog smjera pogodna je za iskazivanje neodređenosti, što je specifično za prethodno spomenutu habitualnost, te su klauze s veznikom *kud(a)* uobičajene s česticom *god*. Npr.:

(43) Tako bismo mogli da idemo **kud** *god* hoćemo... (NIR)

(44) Kao da žure u ogroman kazan sreće koji nikako ne mogu da nađu, jer **kud** *god* bi se okrenuli, činilo se, bubnjevi odande dozivaju. (NIU)

2.3. Mjesne klauze s veznikom *kamo*

Prostorne predodžbe u vezi s veznikom *kamo* odnose se na lokal adlativ, i to na jednostranu dinamičnost sa završnom točkom kretanja. Adlativ podrazumijeva

¹¹ S ovim veznikom u korpusu je zabilježeno 8 % od ukupnog broja primjera iz skupine veznika mjesne klauze, što je mnogo rjeđe od klauza s veznikom *gdje* (74 %).

usmjerenost i približavanje cilju kretanja, odnosno određenost OL prema završnoj točki kretanja kao lokalizatoru, što upućuje na intralokalizaciju. S veznikom *kamo* zabilježeno je svega 3,5 % primjera mjesnih klauza, čime se potvrđuju i prethodno iznesene tvrdnje kako njegovu zonu sve više preuzima i veznik *kud(a)* i veznik *gdje* (Kordić 2004). U podjednakom omjeru dolaze i one uvedene izravno po predikatu i one s kataforičkim zamjениčkim priložima *ovamo*, *tamo* i *onamo*, npr.:

- (45) I pogledom stižem **kamo** nogom ne mogu. (MPS)
- (46) Noć je prekrasna, nadoda Azra bojeći se da je takve misli ne odvedu **kamo** ne želi. (NBHL)
- (47) Vratili ste se *ovamo* **kamo** ste bili i krenuli.
- (48) Nisu mogli da stignu *tamo* **kamo** ih je gonila profesionalna radoznalost. (MPS)
- (49) Silva se trže i naglo se okrenu *onamo* **kamo** je upirao Arslan-aga prstom. (AMH)

2.4. Mjesne klauze s veznikom *odakle*

Veznikom *odakle* iskazuje se lokal ablativ. Dinamičkog je karaktera i označava smjer kretanja, odnosno određenost OL prema početnoj točki kretanja kao L, što upućuje na ekstralokalizaciju. Glagolskim se procesom vrši odvajanje OL od lokalizatora i time nema daljeg kontakta među njima. Općenito ablativnost i adlativnost međusobno su tijesno povezane jer je vrlo često u ablativnim scenarijima implicirana i adlativnost (Belaj 2009),¹² ovisno o predikatskim glago-

¹² Belaj (2009) navodi kako su od mjesnih rečenica „najzanimljivije ablativne mjesne rečenice jer je kod njih vrlo često, uz profiliranu ablativnost zavisne rečenice, profilirana i adlativnost kao temeljno značenje glavne rečenice. Takve se ablativne rečenice najčešće uvrštavaju po predikatu s glagolom kretanja... No ima i primjera implicitne adlativnosti kada u glavnoj rečenici nije prisutan glagol kretanja. Tako je npr. u rečenici *Lopta ti je sigurno tamo odakle si ju i uzeo* glavnom rečenicom eksplicirano statično lokativno značenje, ali implicitno i adlativno jer je lokativnost u takvim slučajevima rezultat prethodno provedene adlativnosti. Drugim riječima, ako je, kao u ovom primjeru s loptom, zavisnom ablativnom surečenicom označeno odvajanje lopte od mjesta na kojem se inače nalazi, a istovremeno se glavnom rečenicom konstatira da je lopta na tom istom mjestu, onda se implicitno nameće zaključak o njezinom prethodnom vraćanju na to mjesto odnosno o njezinom ponovnom adlociranju na mjesto s kojega je prethodno uzeta. Takvi i slični primjeri rezultat su iskustvom motiviranoga reverzibilnoga odnosa ablativnog i adlativnog značenja budući da udaljšavanje entiteta najčešće razumijeva i njihov povratak, njihovo ponovno približavanje ili barem ostavlja tu mogućnost otvorenom.”

lima osnovne i zavisne klauze, a najčešće su to glagoli kretanja. Veznik *odakle* u ovom korpusu istraživanja po frekvenciji upotrebe je kao i veznik *kud(a)*¹³ i uglavnom dolazi s kataforičnim priložima (najčešće s *tamo*), rjeđe bez njih. Npr.:

- (50) Srđan obori nekoliko čaša i sa burekom se vrati **odakle** je i došao. (NKI)
- (51) Sunce se ponovo vraćalo na jug, *tamo* **odakle** se i javilo. (NIU)
- (52) Čitav njegov život bio je odricanje sa nakanom da se postigne uspjeh, i to baš *tamo* **odakle** je potekao. (NKI)
- (53) ... nakon što borci skinu trake s vječnim riječima i vrate ih *tamo* **odakle** su ih i uzeli,... (NIR)
- (54) Hoću da je smjesta otpremiš *onamo*, **odakle** je i došla! (AMH)

Iz navedenih se primjera može uočiti kako je uglavnom riječ o spomenutom reverzibilnom odnosu između glagola u osnovnoj i glagola u mjesnoj klauzi. Naime, glagolom u mjesnoj klauzi upućuje se na ablativnost koja označava početnu točku kretanja, a glagolom u osnovnoj klauzi adlativnost kao završnu točku kretanja OL, često kodiranu glagolom *vratiti (se)*.

2.5. Mjesne klauze s veznikom *dokle*

Veznikom *dokle* označava se suprotan smjer u odnosu na veznik *odakle*, odnosno iskazuje se lokal adlativ, i to dinamičnost koja podrazumijeva određenost OL u odnosu na završnu točku kretanja kao L, što označava intralokalizaciju. Veznikom *dokle* podjednako se kodiraju i mjesne rečenice uvedene izravno po predikatu (često s pojačajnim *sve*) i one uvedene po kataforičnim priložima, od kojih opet prednjači prilog *tamo*. U potonjim je često u zavisnoj klauzi označena vizualna percepcija. Npr.:

- (55) Nek svako nosi svoj tovar **dokle** može! (ABM)
- (56) Ići ću **dokle** teče konopca. (SKG)
- (57) Stajao je na debelom crvenom tepihu koji se protezao ispred njega sve **dokle** je pogled dopirao. (HRP)

¹³ Zabilježeno je 7,6 % primjera mjesnih klauza s veznikom *odakle* (a s veznikom *kud(a)* 8 %).

- (58) ... i da pogledaju oko sebe sve **dokle** oko seže, tamo, na horizont. (MFTJ)
- (59) Obale rijeke bile su iskićene papirnatim fenjerima daleko *tamo* **dokle** oko doseže, a njezina mirna i glatka površina, dobila je opalnu boju svjetla. (AMH)
- (60) Balon ipak nije pukao. Bar ne *tamo* **dokle** je mogao doseći moj pogled. (ALU)

2.6. Mjesne klauze s veznikom *otkud(a)*

Lokal ablativ svojstven je vezniku *otkud(a)*. Kao i veznikom *odakle*, iskazuje se dinamički aspekt kretanja tako što upućuje na određenost OL prema početnoj točki kretanja kao L, ali je u ovom slučaju naglašena dinamičnost i procesa iskazanog osnovnom i procesa iskazanog mjesnom klauzom (u osnovi je složen od *od + kud(a)*, a prilogom *kud(a)* obilježava se perlativnost, odnosno translokalizacija, no prijedlog *od* nameće svoje ablativno značenje, čime se ono i fokusira). Veznik *otkud(a)* sve više ustupa mjesto vezniku *odakle*, kojim se precizira mjesto određeno kao početna točka kretanja OL, dok je veznikom *otkud(a)* takvo specificiranje izostavljeno. Mjesne klauze s veznikom *otkud(a)* izrazito su slabo zastupljene u korpusu, sa svega 1 % primjera.¹⁴ Mogu se realizirati i s kataforičnim zamjeničkim priložima i bez njih. Npr.:

- (61) ... već prosto onako, od veselja, kao djeca bumerang, koji se uvijek vрати **otkuda** je bačen. (MFTJ)
- (62) Budili su se i kao sumanuti hodali dolinom, sudarajući se i upirući pogled *tamo* **otkuda** je trebalo da dođe Elias Veskot. (HRP)

3. Atributna klauza s mjesnim odnosnim priložima

Mjesno se značenje iskazuje i zavisnosloženom rečenicom u kojoj se zavisna klauza uvodi po supstantivnoj riječi iz osnovne klauze, a zavisnom se klauzom iskazuju prostorne predodžbe. Takve rečenice na sintaktičkom planu spadaju

¹⁴ Neke gramatike (Jahić, Halilović i Palić 2000: 424) navode i upotrebu veznika *dokud(a)* za vezivanje mjesnih klauza, no u korpusu nisu zabilježeni takvi primjeri.

u atributne, no semantički koreliraju s tipičnim mjesnim klauzama. Atributne klauze u osnovi mogu biti restriktivne i nerestriktivne.

Restriktivne se uvode po supstantivima širokog značenjskog opsega, a uloga je zavisne klauze da taj opseg suze, tj. da konkretiziraju značenje antecedenta. Kad je riječ o prostornim odnosima, kao antecedenti najfrekventnije su imenice koje u svom leksičkom značenju imaju nespecificirane prostorne predodžbe, vrlo uopćenog karaktera, ili označavaju neki širi fizički prostor – *mjesto, prostor, pravac, predio* i sl. Atributna klauza ima funkciju da takav prostor konkretizira.

U ovome radu analiziraju se atributne klauze s mjesnim odnosnim prilozima u funkciji veznih sredstava kao korelacija mjesnim klauzama na formalnome planu. Dolaze uglavnom s veznikom *gdje*, budući da u svom značenjskom opsegu sadržavaju obilježja statičnosti, a nespecificirani fizički prostor potrebno je smjestiti u određene okvire, potom s veznikom *odakle*, kojemu je svojstvena ablativnost, a ona se odnosi na prostor označen antecedentom kao početnu točku kretanja.¹⁵ Npr.:

- (63) Ujutro se Veskot vratio na mjesto **gdje** je nekada bila šuma. (HRP)
- (64) Čučnusmo istovremeno na onom mjestu **gdje** je sinoć bila ptica. (AMP)
- (65) Hotel je sagrađen na mjestu **gdje** je bila stara festivalska palata. (SV66)
- (66) Odvojen je jedan prostor **gdje** je zakačeno više štrikova. (NKI)
- (67) Na prostoru **gdje** su položeni temelji Sarajeva Isabeg podiže potpuno novu varoš... (SV61)
- (68) Sa terase vidimo posjed **gdje** je živio Pablo Pikaso. (SV61)
- (69) Pogledom sam pošao u pravcu **odakle** je metak došao... (NBHL)
- (70) Gore okolna brda i cijeli pojas Trebevića, upravo ona mjesta **odakle** je sijana smrt, sve ove dane. (AIA)
- (71) ... ali je ona mogla vidjeti između buradi vrata šupe i sav prostor **odakle** bi joj mogla zaprijetiti opasnost. (STM)
- (72) Vrtiću vas na poljanu **odakle** smo pošli, a onda zdravo zauvijek. (AHP)
- (73) Dva američka i dva holandska lovca su kružila nad gradom i bombardovala brdoviti predio **odakle** je srpski tenk to jutro pucao na Srebrenicu. (SV13)

¹⁵ U biti, mogu doći i s drugim mjesnim veznicima, no *gdje* i *odakle* su najfrekventniji, što je i istaknuto u dijelu koji se odnosi na raspravu o mjesnim klauzama.

Restriktivne klauze mogu doći i uz konkretne imenice kojima se obično referira na neki neodređeni, neprecizirani zatvoreni prostor što ga je potrebno dodatno specificirati. Taj zatvoreni prostor najčešće je trodimenzionalan ili se konceptualizira tako da ima jasno omeđene granice trodimenzionalnog entiteta, te se unutar njega konkretizira mjesto na koje se odnosi predikatski glagol iz zavisne klauze, pa se tako iskazuju statične prostorne predodžbe. Npr.:

- (74) Lift je trebalo da ih odveze do podruma **gdje** su se nalazila vješala. (HRP)
- (75) Uvlačio se u kokošarnike i torove, provaljivao u kolibe **gdje** se sušilo meso, krao kućne ljubimce. (HRP)
- (76) Znao je i ime hotela **gdje** je odsjela. (ABM)
- (77) Dovede me iza kuće **gdje** su rasle ogromne koprive. (SKG)
- (78) Uveče ih turisti kupuju kod uličnih prodavača i šalju na kontinent, u gradove **gdje** vrešina ljeta topi asfalt... (ALU)
- (79) A Velika Gospodarica je živjela u kuli **odakle** je vidjela čitav grad. (IHV)

Nerestriktivne klauze uvode se po supstantivu uskog značenjskog opsega, te se zavisnom klauzom uglavnom izriče dodatna obavijest o prostornim predodžbama vezanim za sadržaj te imenske riječi. Ove se klauze često nazivaju i dopunskim ili apozicijskim (Silić i Pranjković 2007: 355–356), a upotrebom mjesnih priloga u službi veznika u ovim slučajevima fokusiraju se prostorne predodžbe supstantivnog antecedenta. Značenje je takvih riječi konkretizirano samo po sebi, kao što je slučaj s vlastitim imenicama, ili kontekstom. U rečenicama s nerestriktivnom klauzom također prednjači veznik *gdje*, rjeđi je *odakle*, a ostali su izuzetno rijetki. Imenske riječi po kojima se uvode najčešće su vlastite imenice, te konkretne imenice uz koje stoje determinatori (uglavnom pokazne zamjenice ili prisvojni pridjevi, te određeni oblik pridjeva), kojima se već u osnovnoj klauzi specificira značenje imenice. U pravilu, u rečenicama s nerestriktivnom klauzom dolazi zarez. Npr.:

- (80) Basra je dovoljno daleko i od Sirije, **gdje** je poražen, i od Horasana, **gdje** mu je neprijatelj. (DŽKI)
- (81) Silvija je otišla u Italiju, **gdje** je otpočela novi život sa metlom u ruci i bez zuba u glavi. (MŠL)

- (82) Vuk je ispraćen za Delhi, a Jero krenu u Bengal, **gdje** ga je sigurno omađijala jedna od bengalskih krasotica, tamnomodre puti kao Bengalski zaliv. (MFTJ)
- (83) Pođi u Dresden, **gdje** su ljudi plivali u vreloj vodi kao što Danteovi griješnici plivaju u vreloj krvi... (TKN)
- (84) Poći će na Bunar-bašu, **odakle** se vidi onaj kraj, kojeg je svaki dan iz tetkine bašče gledala... (ABM)
- (85) Odatle izvršavanje najsvetije Božje zapovijedi: odlaska barem jednom u životu u Meku, **kamo** je pošao, da se zahvali Bogu za toliku sreću, koju mu je u djetetu podijelio. (AMH)
- (86) On je tajio, dok nijesu došli već pred Lininu sobu, **gdje** su pružili jedno drugom ruku... (ABM)
- (87) Silan svijet prolazio Bajazidovim trgom, **gdje** su još stajala vješala zastrta bijelim platnom. (ABM)
- (88) Urednik mu je napisao dugačko i vrlo pažljivo pismo, **gdje** je govorio isključivo o nekim zanatskim stvarima. (IHP)
- (89) Prošao ispred tetkinih vrata, pogledao na prozore one sobe, **gdje** je prije dva dana vidio Minku i išao dalje. (ABM)

4. Zaključak

Prostorni odnosi i na razini složene rečenice imaju vrlo važnu ulogu u izboru formalnih sredstava za kodiranje određenih značenjskih kategorija. To je najprije i najbolje uočljivo u zavisnosloženoj rečenici s mjesnom klauzom, te s atributnom klauzom uvedenom mjesnim priložima u funkciji veznih sredstava. Za bilo koju semantičku interpretaciju prostorni su odnosi nezaobilazni, te izravno utječu na formalnu analizu rečenice. U takvim interpretacijama nužno je uzeti u obzir temeljne semantičke padeže – lokativ, ablativ, adlativ i perlativ, te ustanoviti njihove semantičke podtipove. Analiza mjesnih klauza i njihovog odnosa prema prostoru općenito pokazala je da su prostorne predodžbe najuočljivije u ovim vrstama rečenica, te da su značenjski podtipovi prostornih odnosa vrlo raznoliki. Mjesne se klauze vežu veznicima *gdje*, *kud(a)*, *kamo*, *odakle*, *dokle*,

otkud(a), koji svojim leksičkosemantičkim svojstvima iskazuju različite tipove i podtipove prostornih odnosa. Pokazalo se da je u toj ulozi najfrekventniji veznik *gdje*, potom dolaze *kud(a)*, *odakle*, *dokle*, a rjeđi su *kamo* i *otkud(a)*. Uvode se po predikatu osnovne klauze kao adverbijal mjesta u prostoj rečenici, te češće po kataforično upotrijebljenim mjesnim zamjeničkim priložima, od kojih je najučestaliji *tamo*, potom dolaze *ovdje*, *tu*, *ondje*, rjeđe *onamo*, *ovamo*, *onuda* i sl. Zavisnosloženom rečenicom s mjesnom klauzom prototipno se iskazuje statičnost, ali sve češće i dinamičnost, posebno uz glagole kretanja, što se ostvaruje metaforičkim preslikavanjima. U okviru lokala lokativa obilježava se statičnost, i to intralokalizacija, a najčešći je obrazac *tamo – gdje*, s tim da se veznik *gdje* sve više širi i u zoni s dinamičkim aspektom, posebno kad označava završnu točku kretanja. U okviru lokala ablativa iskazuje se dinamičnost, i to smjer kretanja, odnosno određenost OL prema početnoj točki kretanja kao L, čime se obilježava i ekstralokalizacija. Takvi se scenariji kodiraju veznicima *odakle*, *otkud(a)*, pri čemu je *odakle* frekventniji. Lokal adlativ podrazumijeva dinamički aspekt prostornih scenarija i to smjer kretanja u odnosu na završnu točku, te se tako obilježava intralokalizacija. Vezuju se veznicima *kamo* i *dokle*. U okviru lokala perlativa funkcionira veznik *kud(a)*, kojim se iskazuje pravac kretanja, odnosno prolaženje, te je izrazito dinamičkog karaktera. Njime se obilježava translokalizacija općeg karaktera, bez oznake smjera kretanja. Međutim, veznik *kud(a)* sve više preuzima i zonu koja pripada vezniku *kamo*, tj. koristi se u scenarijima za označavanje cilja kretanja.

Mjesno se značenje izriče i atributnim klauzama s mjesnim priložima u funkciji veznih sredstava, koje se uvode po imenskoj riječi (kao antecedentu) iz osnovne klauze. Značenjski su ekvivalentne mjesnim klauzama uvedenim istim veznicima, ali se na sintaktičkom planu razlikuju od njih po tome što pobliže određuju supstantivnu riječ po kojoj se uvode, pa se njima fokusira prostor označen antecedentom.

Prostor i prostorni odnosi nezaobilazni su u čovjekovoj percepciji i poimanju vanjezičke stvarnosti, a samim time i u semantičkim interpretacijama formalnih sredstava za obilježavanje elemenata iz fizičkog okruženja.

Literatura:

- BARIĆ, EUGENIJA I DR. 1995. *Hrvatska gramatika*. Zagreb. Školska knjiga.
- BELAJ, BRANIMIR. 2008. *Jezik, prostor i konceptualizacija. Shematična značenja hrvatskih glagolskih prefiksa*. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera. Filozofski fakultet. Osijek.
- BELAJ, BRANIMIR. 2009. Prostorna značenja na razini proste rečenice. *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih. Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Ur. Mićanović; Krešimir. Zebra komunikacije. Zagreb. 43–67.
- BELAJ, BRANIMIR; TANACKOVIĆ FALETAR, GORAN. 2014. *Kognitivna gramatika hrvatskoga jezika: Knjiga prva: Imenska sintagma i sintaksa padeža*. Disput. Zagreb.
- BELAJ, BRANIMIR; TANACKOVIĆ FALETAR, GORAN. 2015. O prezentativno-demonstrativnim funkcijama medijskoga oblika to u konstrukcijama u različitim glagolima. *Fluminensia*. 27/2. 61–81.
- BRALA-VUKANOVIĆ, MAJA; RUBINIĆ, NENSI. 2011. Prostorni prijedlozi i prefiksi u hrvatskome jeziku. *Fluminensia* 23/2. 21–37.
- FAUCONNIER, GILLES; TURNER, MARK B. 1998. Conceptual integration networks. *Cognitive Science* 22/2. 133–187.
- JAHIĆ, DŽEVAD; HALILOVIĆ, SENAHID; PALIĆ, ISMAIL. 2000. *Gramatika bosanskoga jezika*. Dom štampe. Zenica.
- JANDA, LAURA. A. 1990. The radial network of a grammatical category – its genesis and dynamic structure. *Cognitive Linguistics* 1/3. 269–288.
- KORDIĆ, SNJEŽANA. 1995. *Relativna rečenica*. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb.
- KORDIĆ, SNJEŽANA. 2003. Prilozi ovd(j)e/tu/ond(j)e, ovamo/tamo/onamo, ovuda/tuda/onuda. *Južnoslovenski filolog* 59. 81–103.
- KORDIĆ, SNJEŽANA. 2004. Prilozi gd(j)e, kamo, kuda. *Germano-Slavistische Beiträge: Festschrift für Peter Rehder zum 65. Geburtstag*. Ur. Rehder, Peter; Okuka, Miloš; Schweier, Ulrich. München. 113–120.
- KOVAČEVIĆ, MILOŠ. 1998. *Sintaksa složene rečenice u srpskom jeziku*. „Raška škola”. Beograd.
- LAKOFF, GEORGE; JOHNSON, MARK. 2015. *Metafore koje život znače*. Disput. Zagreb.
- LANGACKER, RONALD W. 2008. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford University Press. New York.
- PALIĆ, ISMAIL. 2016. *Genitiv, prostor i prostorne slike (Leksikon prijedloga)*. Sarajevo. Bosansko filološko društvo.
- PIPER, PREDRAG. 2001. *Jezik i prostor*. Biblioteka XX vek. Beograd.

- PIPER, PREDRAG I DR. 2005. *Sintaksa savremenoga srpskog jezika. Prosta rečenica*. Institut za srpski jezik – Beogradska knjiga – Matica srpska. Beograd.
- PRANJKOVIĆ, IVO. 2009. Prostorna značenja u hrvatskoj jeziku. *Prostor u jeziku / Književnost i kultura šezdesetih. Zbornik radova 37. seminara Zagrebačke slavističke škole*. Ur. Mićanović; Krešimir. Zebra komunikacije. Zagreb. 11–19.
- SILIĆ, JOSIP; PRANJKOVIĆ, IVO. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.
- ŠARIĆ, LJILJANA. 2007. Konstrukcije za izražavanje prostornih odnosa u hrvatskom jeziku. *Sintaktičke kategorije. Zbornik radova znanstvenoga skupa s međunarodnim sudjelovanjem Hrvatski sintaktički dani*. Ur. Kuna, Branko. Filozofski fakultet – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Osijek – Zagreb. 253–270.
- ŠARIĆ, LJILJANA. 2008. *Spatial Concepts in Slavic. A Cognitive Linguistic Study of Prepositions and Cases*. Harrassowitz Verlag. Wiesbaden.

Spatial Clause and Space in the Bosnian Language

Abstract

The paper will discuss the relationship between a language and space and the elaboration of such spatial relationship at the level of a complex sentence with a spatial clause. Within the semantic cases of the spatial relationships – locative, ablative, adlative and perlative – there are certain submeanings that are encoded at the level of a complex sentence with a spatial clause in different ways. Unlike case-marked prepositional constructions, in which spatial relations are expressed by case meaning and prepositions, these spatial relationships at the level of a complex sentence are generally indicated by conjunctions, and then by antecedents and postcedents to which the conjunctions refer. The spatial clauses in the complex sentence are introduced by relative adverbs, which express different types and subtypes of spatial relations with their lexical and semantic properties. When we talk about spatial relations at the level of a complex sentence, the spatial clause is a prototype and specific in the formally grammatical plan as compared to the other types of dependent clauses. We will also compare the spatial clauses with relative clauses introduced by relative adverbs.

Ključne riječi: prostor, mjesna klauza, veznici, odnosni prilozi, lokativ, ablativ, adlativ, perlativ
Keywords: space, spatial clause, conjunctions, relative adverbs, locative, ablative, adlative, perlative

